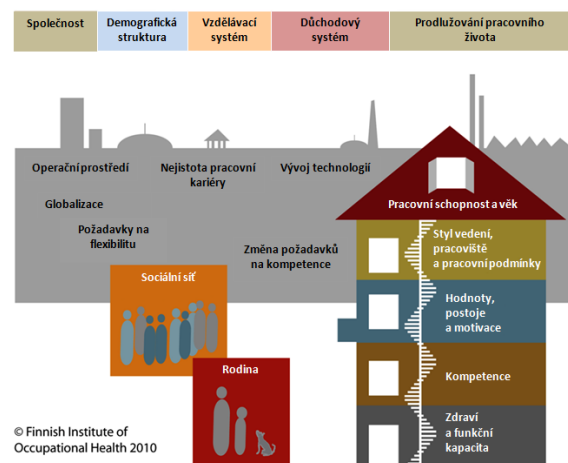

Pracovní schopnost učitelů: Nový nástroj pro měření konstruktu a vztah se syndromem vyhoření

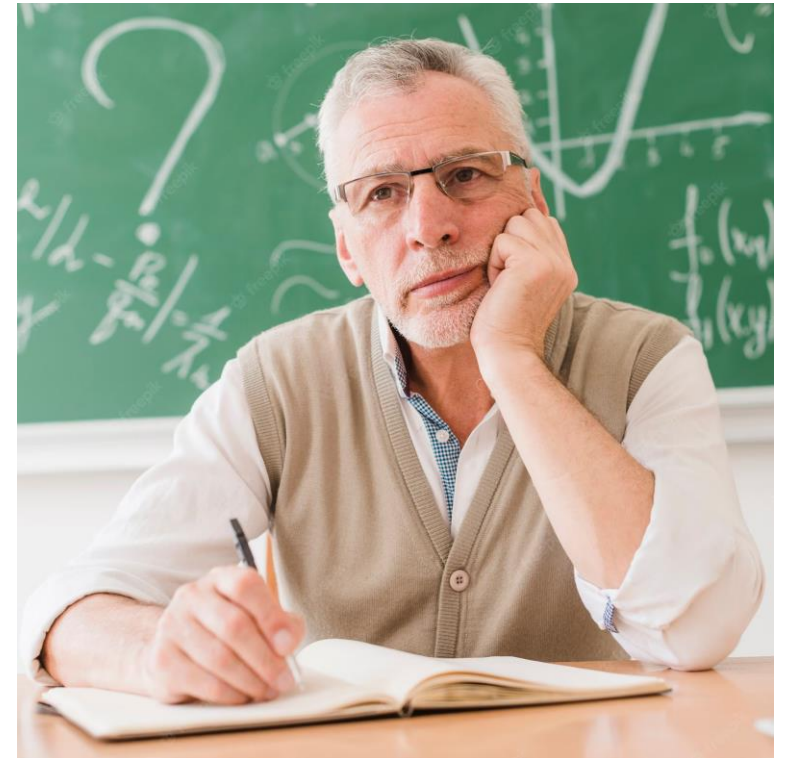

Petr Hlad'o

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta
Ústav pedagogických věd
e-mail: hlado@phil.muni.cz

Východiska

- učitelství se řadí mezi **náročné profese**
- řada evropských zemí čelí nebo bude čelit **úbytku učitelů**
- EU: 39 % ve věku 50 let a více (Eurostat, 2022)
- CZ: průměrný věk 45,7 let (Zatloukal et al., 2019),
41 % učitelů je ve věkové kategorii 50+ (MEYS, 2022)
- **vysoká úroveň pracovní schopnosti** je spojena se spokojenějším a delším/aktivnějším pracovním životem (Tuomi et al., 2001; Ünlü & Filiz, 2019)

Pracovní schopnost (Work Ability)

- **individuální kapacita (fyzická a psychická) k plnění požadovaných pracovních úkolů a úspěšnému vypořádávání se s pracovními požadavky v současné profesi** (Ilmarinen et al., 1997)
- *objektivní*: založena na hodnocení zdraví a funkčních limitů zaměstnanců (McGonagle et al., 2015)
- *vnímaná*: sebepojetí a sebehodnocení zaměstnance, pokud jde o jeho schopnost pokračovat v práci na stávajícím pracovním místě (Brady et al., 2020)

Proč o pracovní schopnosti hovořit?

**Důsledky
spojené s
pracovní
schopností**

- ztráta pracovní produktivity (van den Berg et al., 2011)
- krátkodobé a dlouhodobé absence v zaměstnání (Alavinia et al., 2009; Sell et al., 2009)
- ztráta zaměstnání (nezaměstnanost) (Bethge et al., 2012)
- předčasný odchod do důchodu či rozhodnutí opustit profesi (Büsch et al., 2010)
- kvalita života (oblast fyzická, psychická, sociální) a životní spokojenost (Milosevic et al., 2011)

Rizika konstruktů pracovní schopnosti

- vznik bez teoretického ukotvení
- blízkost k jiným konstruktům
 - např. job/teacher self-efficacy, person-job fit/demands-abilities fit, burnout
- problematický nástroj k měření:
 - Work Ability Index (Index pracovní schopnosti)
 - faktorová struktura, informace o zdravotním stavu, 60 položek, různé typy odpovědí a problematické skórování

Finnish Institute of Occupational Health

INDEX PRACOVNÍ SCHOPNOSTI®

Informace pro respondenta
Zaměstnavatelé zodpovídají za vytváření vhodných pracovních podmínek zaměstnanců. Jejich úkolem je také podporovat a udržovat pracovní schopnost zaměstnanců a poskytovat poradenství v případě zdravotních potíží zaměstnanců. Tento dotazník je jedním ze způsobů hodnocení pracovní schopnosti a napomáhá ke stanovení vhodných postupů k posílení nebo obnovení pracovní schopnosti dotazovaného.

Informace o dotazníku
Pomocí tohoto dotazníku můžete vyjádřit, jak vnímáte různé faktory ovlivňující vaši pracovní schopnost. Na základě odpovědí pak může pracovní lékař (či jiný pověřený pracovník) společně s vámi navrhnout pro vás vhodné aktivity k udržení či případné zlepšení vaší pracovní schopnosti. Vyplnění dotazníku je dobrovolné. Odpovědi, které poskytnete, budou použity k sumarizaci dat a k výpočtu tzv. indexu pracovní schopnosti (IPS). Sumarizovaná data a IPS mohou být zahrnuty do vašich zdravotních záznamů. I když byl dotazník vyplněn jen za účelem získání obecných a statistických informací, je vždy nutný váš souhlas s vložení těchto informací do zdravotních záznamů. Z tohoto důvodu budete na konci dotazníku požádán/a o souhlas se zahrnutím dat do vašich zdravotních záznamů. Data sloužící ke sledování vývoje nemoci a informace týkající se léčby a léčebných postupů mohou být přidána do zdravotního záznamu i bez vašeho svolení.

Vyplnění dotazníku
Dotazník je uložen v registru pracovních zdravotních záznamů. Účelem těchto záznamů je podpora a udržení vaší pohody na pracovišti.
Dotazník může být rovněž použit při shromažďování informací pro výzkumné účely nebo doplňující zprávy. V tom případě vždy obdržíte vyrozumění. V případě že budete požádáni o vyplnění tohoto dotazníku jiným subjektem než je váš praktický lékař, je vždy nutný váš souhlas (na konci dotazníku), aby bylo možné tyto informace z dotazníku použít pro preventivní zdravotní péči ze strany vašeho zaměstnavatele.
Prosím, vyplňte dotazník pečlivě a zodpovězte všechny otázky. Zakroužkujte tu možnost, o které si myslíte, že nejlépe vystihuje váš současný stav, popřípadě vepište odpověď do prostoru pod otázkou.

Příklad:
POHLAVÍ:
muž 1
žena 2

Datum narození Věk (roky)

Datum vyplnění

Základní údaje (pokud jsou potřeba)

POHLAVÍ:
muž 1
žena 2

PROFESE NEBO PRACOVNÍ NÁPLŇ:
Kolik let pracujete v této profesi?

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY:
Žijí s rodiči 1
Žijí sám 2
Žijí ve vztahu 3
svobodná matka/otec 4
rozvedený(-á) / vdovec(-a) 5

DĚTI:
děti do 18-ti let 1
děti nad 18 let 2

MÍSTO BYDLIŠTĚ (KRAJ):
Praha 1
Středočeský 2
Jihočeský 3
Plzeňský 4
Karlovarský 5
Ústecký 6
Liberecký 7
Královéhradecký 8
Pardubický 9
Vysočina 10
Jihomoravský 11
Olomoucký 12
Moravskoslezský 13
Zlínský 14

VZDĚLÁNÍ:
nedokončená základní škola 1
základní škola 2
střední všeobecné / vyučen(-a) 3
střední odborné 4
vyšší odborné 5

Metodologie

- průřezová studie u učitelů 2. stupně základních škol
- sběr dat **květen až červen 2023**
- vytvořena databáze učitelů ze všech základních škol v České republice
- učitelé byli kontaktováni emailem s žádostí o vyplnění **online dotazníku**
- **pracovní schopnost, učitelská self-efficacy, demands-abilities fit, syndrom vyhoření, pracovní spokojenost, subjektivní zdraví, setrvání v profesi aj.**
- **821 učitelů** (83,3 % žen); návratnost 12,6 %
- **věk** respondentů: $M = 45,6$ let
- **pracovní zkušenost** v profesi učitele: $M = 17,5$ roku
- úvazek: 85,4 % respondentů plný pracovní úvazek (1,0)

Příprava a ověření nového nástroje

- identifikace pracovních požadavků v učitelské profesi
- vytvoření sady položek dotazníku a jejich konzultace s odborníky a učiteli z praxe
- **36 položek; 7-bodová škála (1 – nízká ... 7 – vysoká)**

Instrukce: „Když přemýšlíte o všech požadavcích Vaší učitelské práce, jak hodnotíte svou fyzickou a psychickou kapacitu k tomu, abyste mohl/a těmto pracovním nárokům dostát? Na stupnici vždy označte **Vaši současnou celkovou (fyzickou a psychickou) kapacitu** pro plnění konkrétních pracovních požadavků.“

Doplnění instrukce: „**Kapacitou je myšlena Vaše aktuální schopnost pracovat a podávat pracovní výkon**, která odráží především Vaše zdraví, ale i Vaši kvalifikaci, postoje, motivaci, pracovní podmínky aj.“

Faktory (Oblimin / Varimax)

- F1: **Planning and Organization of Teaching** (Plánování a organizace výuky); $\alpha = 0,90$
 - F2: **Teaching and Assessment** (Vyučování a hodnocení); $\alpha = 0,89$
 - F3. (**Collegial**) **Professional Communication and Sharing** (Kolegiální profesní komunikace a sdílení); $\alpha = 0,85$
 - F4: **Out of Class Duties** (Mimovýukové povinnosti); $\alpha = 0,90$
- 8
- Celková škála: $\alpha = 0,95$
 - Výsledný počet položek: 29

Odpořádání

ČÁST A1. KAPACITA PRO UČITELSKOU PRÁCI

Když přemýšlíte o všech požadavcích Vaší učitelské práce, jak hodnotíte svou fyzickou a psychickou kapacitu k tomu, abyste mohli/a těmto pracovním nárokům dostát? Na stupnici vždy označte Vaši současnou celkovou (fyzickou a psychickou) kapacitu pro plnění konkrétních pracovních požadavků.

Kapacitou je myšlena Vaše **aktuální** schopnost pracovat a podávat pracovní výkon, která odráží především Vaše zdraví, ale i Vaši kvalifikaci, postoje, motivaci, pracovní podmínky aj.
Příklady: Zdravotní potíže s hlasivkami mohou snižovat kapacitu pro zprostředkování učiva žákům. Fyzická únava může snižovat kapacitu pro chystání pomůcek na výuku. Psychické vyčerpání může snižovat kapacitu pro řešení problémových situací se žáky, motivování žáků atp.

Vaše celková (fyzická a psychická) kapacita pro:

	1 - nízká	2	3	4	5	6	7 - vysoká
1. Plánování a přípravu obsahu výuky *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Chystání pomůcek pro výuku *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. Přípravu učebny na výuku *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Zprostředkování učiva žákům *	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1 - nízká	2	3	4	5	6	7 - vysoká

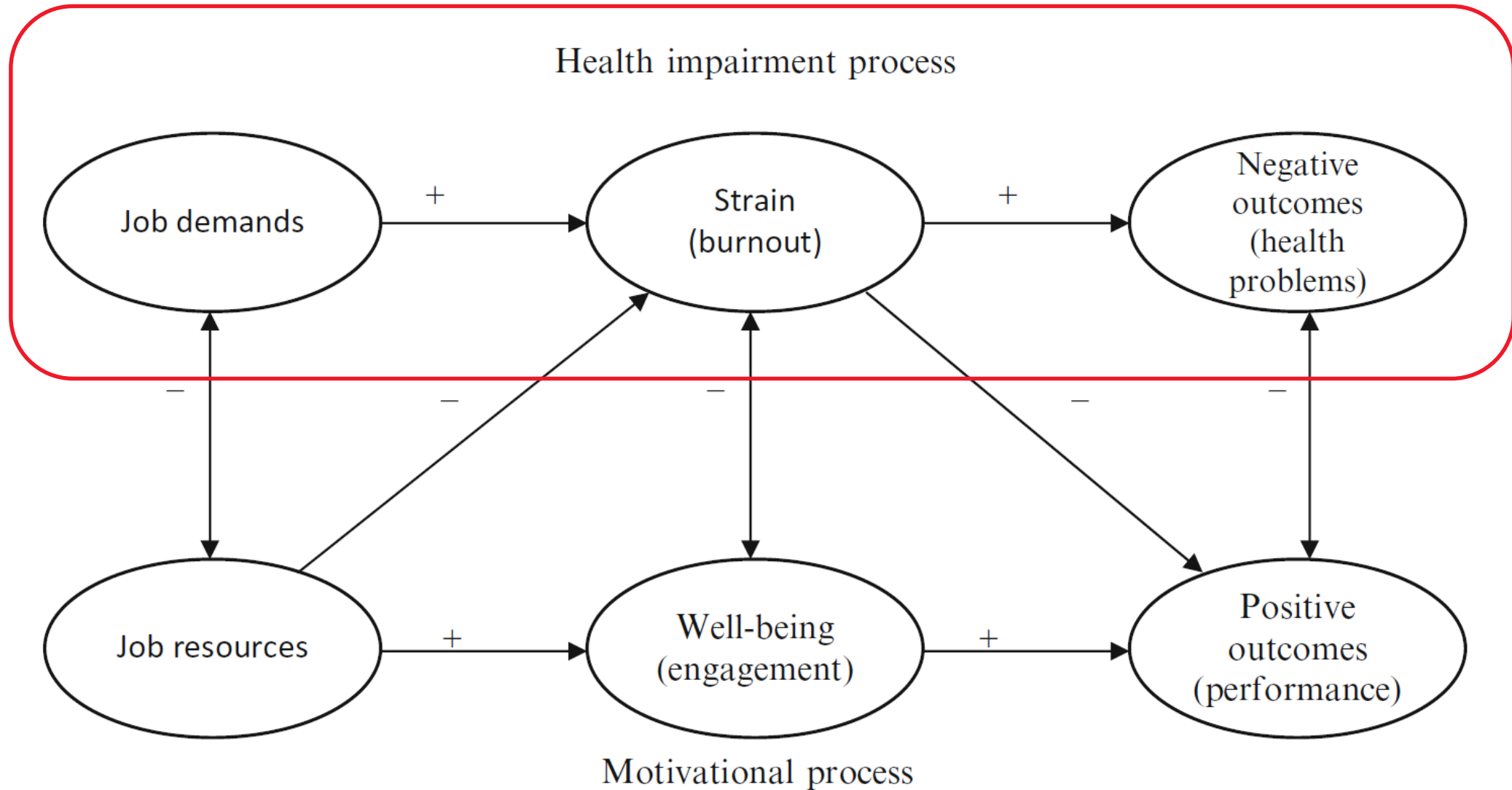
Vaše celková (fyzická a psychická) kapacita pro:

Faktor	Číslo	Položka	
Plánování a organizace výuky	A01	Plánování a přípravu obsahu výuky	
	A02	Chystání pomůcek pro výuku	
	A05	Práci s didaktickými pomůckami a novými technologiemi ve výuce	
	A06	Organizování individuální práce žáků	
	A07	Organizování skupinové práce žáků	
	A08	Diferenciaci výuky podle potřeb žáků	
	A09	Práci s heterogenní třídou (např. žáci s SPU, OMJ, nadaní)	
	A10	Motivování žáků	
	Vyučování a hodnocení	A04	Zprostředkování učiva žákům
		A11	Udržování pozornosti žáků ve výuce
A12		Řešení rušivého chování žáků ve výuce	
A13		Ověřování znalostí a dovedností žáků	
A14		Poskytování zpětné vazby žákům	
A15		Hodnocení žáků	
A16		Dodržování časového harmonogramu výuky	
A18		Opravování písemných prací a úkolů žáků	

Vaše celková (fyzická a psychická) kapacita pro:

Faktor	Číslo	Položka
Kolegiální profesní komunikace a sdílení	A22	Komunikaci s vedením školy
	A23	Komunikaci s ostatními učiteli a poradci ve škole
	A25	Komunikaci s externími odborníky a institucemi
	A28	Přijímání zpětné vazby od nadřízených a kolegů
	A29	Kolegiální sdílení profesních zkušeností
Mimovýukové povinnosti	A20	Dohled nad žáky mimo třídu (např. chodby, jídelna)
	A24	Komunikaci se zákonnými zástupci žáků
	A26	Řešení problémových situací se žáky
	A27	Řešení problémových situací se zákonnými zástupci žáků
	A30	Vykonávání třídnictví
	A31	Administrativní práce
	A32	Účast na pedagogických radách a dalších poradách
	A33	Účast na školních akcích nad rámec výuky

Teoretické ukotvení: JD-R model

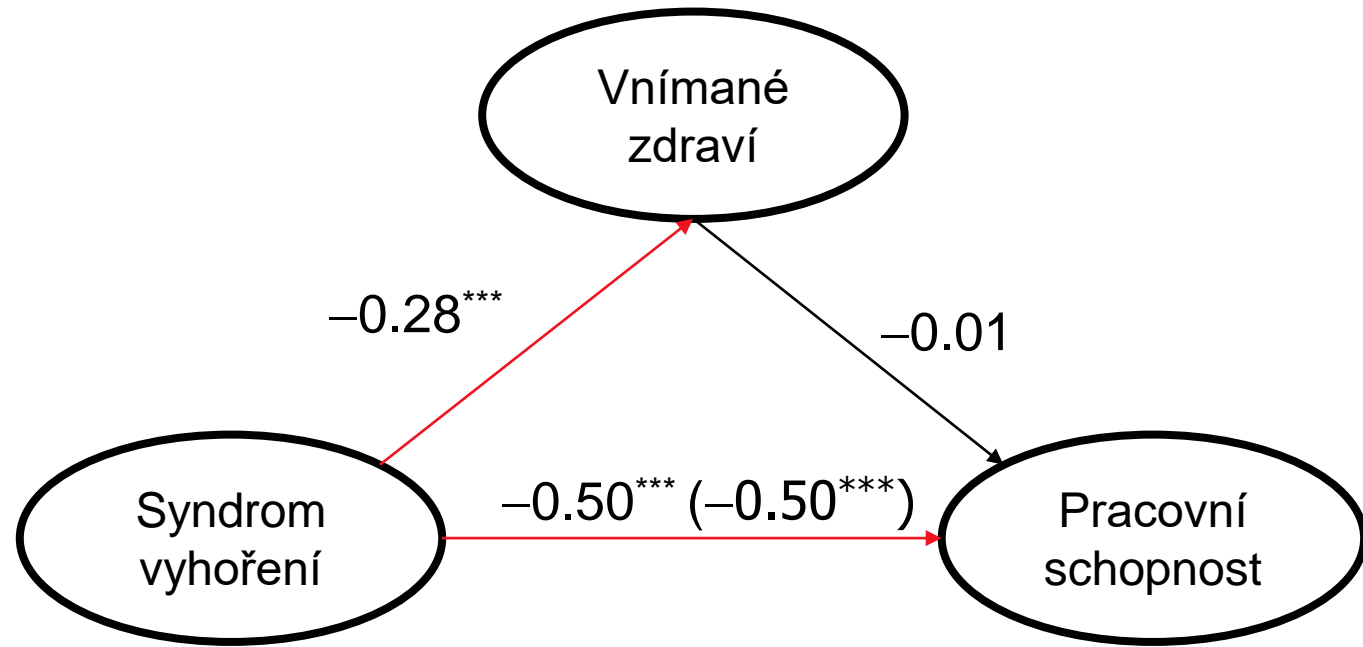
Očekávané vztahy

- syndrom vyhoření → pracovní schopnost (Hlado et al., 2020)
- syndrom vyhoření → zdraví (Salvagioni et al., 2017)
- zdraví → pracovní schopnost (Cadiz et al., 2020)

- **syndrom vyhoření → vnímané zdraví → pracovní schopnost**
- **H1:** Syndrom vyhoření vede k poškození subjektivního zdraví.
- **H2:** Syndrom vyhoření vede k poklesu pracovní schopnosti.
- **H3:** Vnímané zdraví působí jako mediátor vztahu mezi syndromem vyhoření a pracovní schopností.

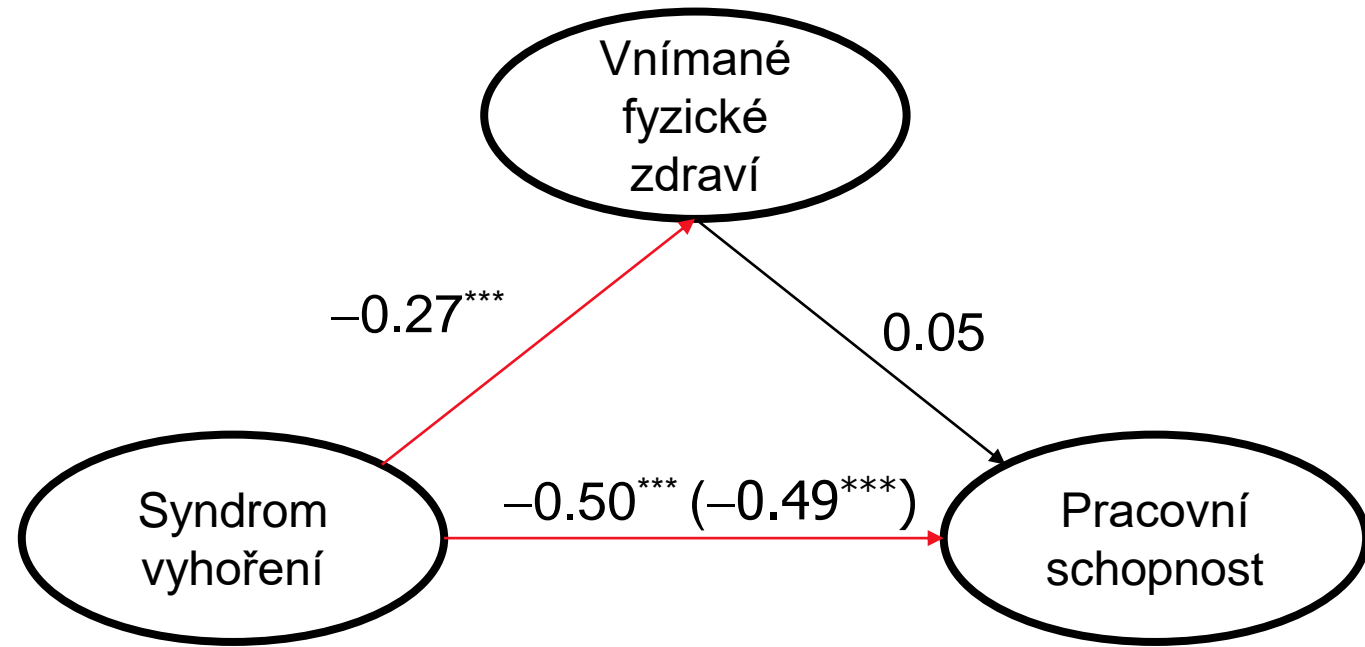

Model 1

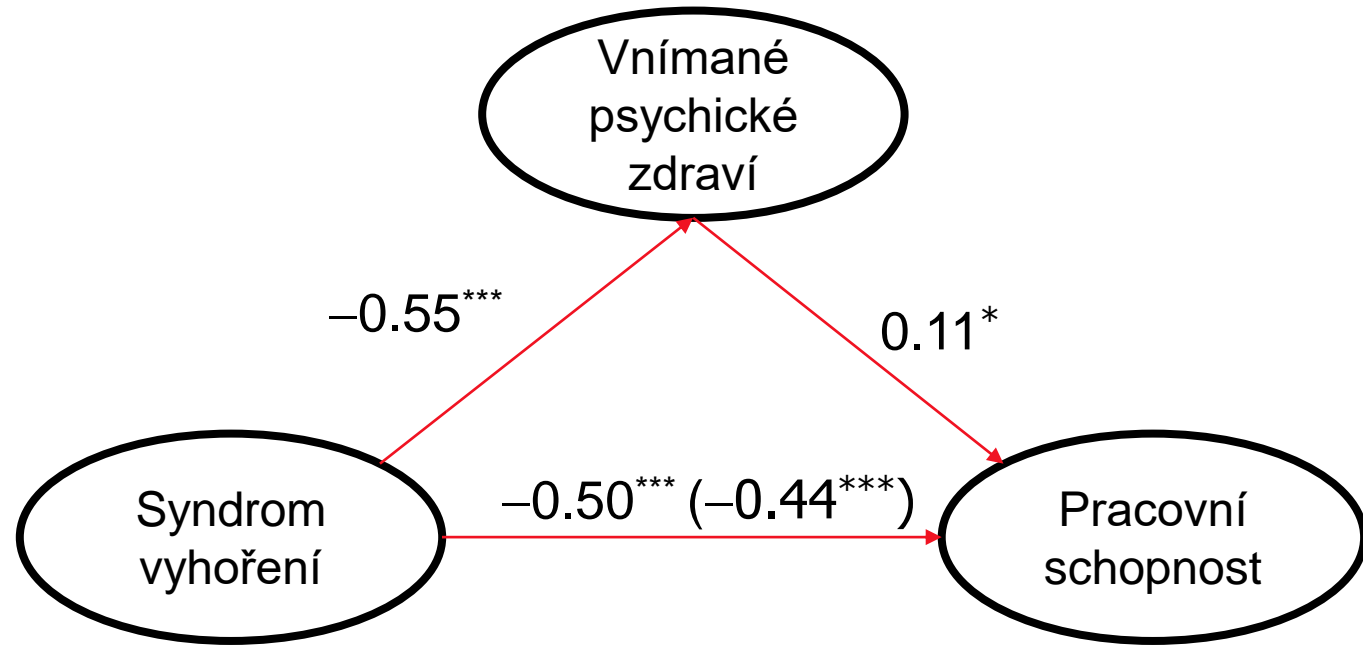
	Effects	95% CI	p
Total Effect	-0.502	[-0.566; -0.44]	0.000
Direct Effect	-0.488	[-0.563; -0.416]	0.000
Indirect Effect	-0.014	[-0.035; 0.01]	0.256
Proportion mediated	0.027	[-0.02; 0.073]	0.256

Model 2

	Effects	95% CI	p
Total Effect	-0.502	[-0.566; -0.44]	0.000
Direct Effect	-0.488	[-0.563; -0.416]	0.000
Indirect Effect	-0.014	[-0.035; 0.01]	0.256
Proportion mediated	0.027	[-0.02; 0.073]	0.256

Model 3

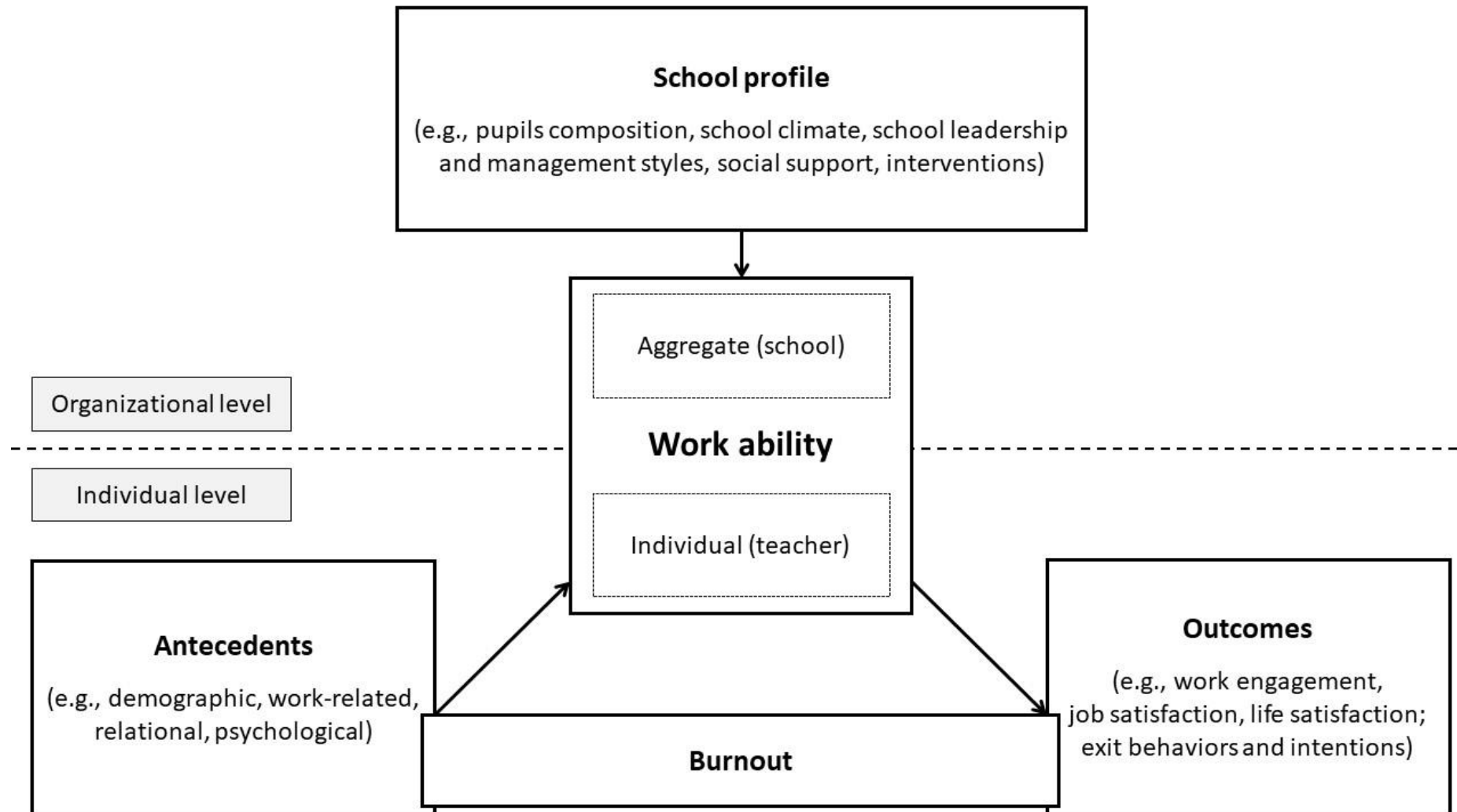
	Effects	95% CI	p
Total Effect	-0.502	[-0.563; -0.433]	0.000
Direct Effect	-0.441	[-0.526; -0.363]	0.000
Indirect Effect	-0.061	[-0.105; -0.015]	0.004
Proportion mediated	0.121	[0.031; 0.208]	0.004

Závěry

- podařilo se vytvořit nástroj pro měření subjektivně vnímané pracovní schopnosti učitelů
- naše závěry jsou v souladu s JD-R modelem a přináší nové důkazy pro proces poškození zdraví:
 - syndrom vyhoření poškozuje zdraví učitelů a snižuje jejich pracovní schopnost
 - psychické zdraví je mediátorem vztahu mezi syndromem vyhoření a pracovní schopností
- podpora v těchto oblastech by mohla působit protektivně před rozhodnutím učitele opustit profesi

Co dál? Longitudinální výzkum...

M U N I
A R T S